

Alina Matlakiewicz

BRYTYJSKIE SZKOLNICTWO WYŻSZE I EDUKACJA DALSZA WOBEC POTRZEBY ROZSZERZANIA DOSTĘPU DO EDUKACJI*

Spółeczeństwo brytyjskie można określić mianem społeczeństwa opartego na wiedzy, a także społeczeństwa uczącego się. Według Wskaźnika Rozwoju Społecznego (*Human Development Index* – HDI) Wielka Brytania jest jednym z najlepiej wykształconych społeczeństw na świecie, o wysokim poziomie uczestnictwa w edukacji dorosłych. Zgodnie z tendencją światową z oferty edukacji dorosłych najczęściej korzystają osoby najlepiej wykształcone, natomiast osobom o niskim poziomie wykształcenia należy uświadomić problem i rozbudzić w nim potrzeby edukacyjne. Ponadto niezbędne jest przygotowanie ofert „szytych na miarę” konkretnej grupy docelowej.

Wielkiej Brytanii problem grup marginalizowanych silnie zaistniał w świadomości społecznej poprzez debaty polityczne, dokumenty konsultacyjne rządu oraz praktyczne rozstrzygnięcia instytucji edukacyjnych w drugiej połowie lat 90. XX wieku. Obecnie można zauważyć, że inicjatywy dwóch największych sektorów brytyjskiej edukacji dorosłych: szkolnictwa wyższego i edukacji dalszej¹ zmierzają do większej otwartości na siebie i na potrzeby kształcących się dorosłych. Instytucje edukacji dalszej, stworzone jako główny sektor kształcenia „młodych” dorosłych, wychodzą z propozycją interesującą dla pozostałych grup wiekowych, będąc w znaczącym stopniu odpowiedzią na potrzeby zmieniającej się rzeczywistości. Uniwersytety odchodzą od tradycyjnej elitarności, proponując większą elastyczność form kształcenia, a także odpowiadając na potrzeby „nietradycyjnych” studentów: osób powyżej 25. roku życia, kobiet, dorosłych pochodzących z grup marginalizowanych: mniejszości narodowych, etnicznych, klasy pracującej. Poniżej scharakteryzowano propozycje przygotowane specjalnie z myślą o osobach z grup marginalizowanych. W większości przypadków kształcenie dla tych osób jest bezpłatne, co jest czynnikiem zachęcającym do podjęcia nauki.

*Artykuł ten został również opublikowany w skróconej wersji w: *Edukacja dorosłych wobec zjawiska marginalizacji*, red. A. Fabiś, Mysłowice 2007, s. 244-256.

¹ Dane Ministerstwa ds. Dzieci, Szkół i Rodzin pokazują, że w roku 2005/2006 w szkolnictwie wyższym kształciło się 2 522 035 tysięcy osób (www.hesa.ac.uk), podczas gdy w instytucjach edukacji dalszej aż 4 415 000 (por. 1910-1993 – *Statistics of Education: Students in Further and Higher Education 93/94; 1994/95 to 1996/97 – FEFC: Student Statistics; 1997/98 onwards – LSC Statistical First Release: FE, WBL and ACL learner numbers in England, Adult Education Enrolments in England*).

Edukacja dalsza

Terminem „edukacja dalsza” (*further education*) określa się sektor edukacji dorosłych o poziomie niższym aniżeli szkolnictwo akademickie². Tradycyjnie edukacja dalsza odnosiła się do kształcenia „młodych” dorosłych w wieku 16-19 lat, jednak obecnie pojęcie to ulega poszerzeniu – coraz więcej „starszych” dorosłych (powyżej 25. roku życia) korzysta z jej oferty. Sektor edukacji dalszej został ustanowiony na mocy Aktu Edukacji Dalszej i Wyższej (*Further and Higher Education Act*) z 1992 roku, który powołał dwie Finansowe Rady Edukacji Dalszej (*Further Education Funding Council* – FEFC): dla Anglii oraz dla Walii. Ich zadaniem jest finansowanie i zarządzanie instytucjami edukacji dalszej.

W akcie z 1992 roku zdefiniowano edukację dalszą w sposób następujący:

- jest to kształcenie w pełnym i niepełnym wymiarze godzin (*full-time i part-time*), odpowiednie do wymagań ludzi w wieku powyżej obowiązku szkolnego (powyżej 16. roku życia). Obejmuje kształcenie zawodowe, społeczne, rekreacyjne i z zakresu kultury fizycznej;
- zorganizowane zajęcia czasu wolnego w połączeniu z powyższymi rodzajami edukacji³.

Korzeni edukacji dalszej można się doszukiwać w ruchu Instytutów Mechaników, działających od początku XIX wieku, które w późniejszym czasie doprowadziły do utworzenia szkół technicznych. Instytuty te zostały powołane w celu organizowania kształcenia dla ludzi pracujących – nauczenia ich podstawowych umiejętności: pisania, czytania i arytmetyki. Jednak gdy dostępność edukacji podstawowej wzrosła, Instytuty rozszerzyły swoją działalność, oferując przedmioty techniczne i nauk ścisłych. Edukacja dalsza zawsze była związana z kształceniem zawodowym. Od czasu utworzenia w latach 70. ubiegłego stulecia Komisji Prac Publicznych (*Manpower Service Commission* – MSC) sektor ten doświadczył szerokiej ekspansji, zarówno pod względem ilościowym, jak i różnorodności form. Pomimo że edukacja dalsza pod koniec lat 80. XX wieku obejmowała kształceniem 3/4 wszystkich uczących się dorosłych była cały czas „niedoceniana i niezauważana”⁴. Dopiero po Akcie Edukacji Dalszej i Wyższej z 1992 r., kiedy sektor ten zyskał niezależność od lokalnych władz edukacyjnych, sytuacja uległa zmianie. Szczególnie od połowy lat 90. ubiegłego wieku nastąpiło

² P. J a r v i s, *An International Dictionary of Adult and Continuing Education*, London, New York, 1990, s. 139.

³ G. H o l t, S. B o y d, B. D i c k i n s o n, H. H a y e s, J. L e M e t a i s, *Education in England and Wales*, Berkshire 1997, s. 1-4.

⁴ E. T h e o d o s s i n, *An unseen, unsung service*, „Times Educational Supplement”, 15.02.1991, s. 16.

wzmoczone inwestowanie w edukację dalszą, dzięki czemu sektor ten powoli zarzuca swój poprzedni status Kopciuszka⁵.

W szerokiej ofercie sektora edukacji dalszej można wyodrębnić programy i propozycje dla przedstawicieli grup marginalizowanych: analfabetów, uchodźców, mniejszości narodowych i etnicznych, niepełnosprawnych oraz bezrobotnych.

Kursy alfabetyzacyjne (*Literacy and Basic Skills*)

Kursy te są prowadzone w porozumieniu z Agencją Podstawowych Umiejętności (*Basic Skills Agency*), która jest organizacją ds. umiejętności pisania, czytania i liczenia, działającą w Anglii i Walii pod auspicjami Narodowego Instytutu Ustawicznej Edukacji Dorosłych (*National Institute of Adult Continuing Education – NIACE*). Historia jej powstania sięga połowy lat 70. XX wieku, kiedy to rząd – w związku z prowadzoną kampanią „Prawo do czytania” – przeznaczył specjalną pulę pieniędzy na utworzenie Agencji ds. Alfabetyzacji (*Adult Literacy Resource Agency – ALRA*), która funkcjonowała pod egidą NIACE. Jej celem było wspieranie i promowanie szybkiej ekspansji nauczania czytania i pisania. Grant rządowy był przyznawany przez dwa kolejne lata, po czym w 1978 roku ALRA została przekształcona w Oddział Alfabetyzacji Dorosłych (*Adult Literacy Unit*). Z kolei w 1980 roku, po kolejnej reorganizacji, powstał Program Alfabetyzacji Dorosłych (*Adult Literacy and Basic Skills Unit – ALBSU*). Od 1995 roku, kiedy to organizacja stała się całkowicie niezależna, nosi ona nazwę *Basic Skills Agency*. Wówczas podjęto też nowe zadania: szkolenia podstawowych umiejętności wśród bezrobotnych, w miejscu pracy oraz dla młodych ludzi.

Na podstawie badań wykazano, że w społeczeństwie brytyjskim jedna osoba spośród sześciu ma poważne problemy z pisaniem, czytaniem i podstawami matematyki. Zatem około 6,5 miliona ludzi w Anglii i Walii boryka się z poważnymi problemami alfabetyzacyjnymi. Ponadto dla prawie pół miliona dorosłych język angielski jest drugim językiem, co sprawia, że mają istotne trudności w posługiwaniu się nim. Badania przeprowadzone w kolegiach edukacji dalszej wykazały, że wielu uczniów rozpoczynających naukę ma problemy z podstawowymi umiejętnościami alfabetyzacyjnymi: przeciętnie co trzecia osoba potrzebowałaby wsparcia w tym zakresie⁶. Zdając sobie sprawę z tych sygnalizowanych przez *Basic Skills Agency* danych, w ostatnim czasie kolegia edukacji dalszej w większym stopniu otworzyły się na współpracę z tą agencją, dzięki czemu oferują specjalnie przygotowane programy alfabetyzacyjne, szczególnie nakierowane na potrzeby osób, dla których język angielski jest drugim językiem; programy te to tzw.

⁵ T. H y l a n d, *Morality and Further Education: towards a critical values foundation for the post-compulsory sector in Britain*, „Journal of Moral Education” 1998, vol. 27, nr 3, s. 334.

⁶ The Basic Skills Agency, *Staying the Course*, London, 1997, s. 3-4.

ESOL (*Education for Speakers of Other Languages*), w tym – dla mniejszości polskiej, która licznie korzysta z tej formy kształcenia.

Kursy dostępu do szkolnictwa wyższego (*Access Courses*)

W latach 90. XX wieku instytucje edukacji dalszej zwiększyły liczbę kursów dostępu, które przygotowują dorosłych nieposiadających kwalifikacji akademickich do podjęcia studiów. Zajęcia są prowadzone na jednorocznym kursie w pełnym wymiarze godzin. Po jego pomyślnym ukończeniu dorośli mogą kontynuować naukę na studiach. Oferta ta jest szczególnie skierowana do „starszych” dorosłych, starając się odpowiadać na ich potrzeby. Niektóre kursy przygotowują do podjęcia studiów na określonych uczelniach, które współpracują w tym względzie z kolegami edukacji dalszej⁷. Niemniej większość kursów ma charakter bardziej uniwersalny.

Tabela 1

Uczestnictwo w kształceniu w instytucjach edukacji dalszej
przedstawicieli poszczególnych grup etnicznych

Grupa etniczna	%
Azjaci lub Brytyjczycy pochodzenia azjatyckiego z Bangladeszu	0,9%
Azjaci lub Brytyjczycy pochodzenia azjatyckiego z Indii	2,3%
Azjaci lub Brytyjczycy pochodzenia azjatyckiego z Pakistanu	2,4%
Azjaci lub Brytyjczycy pochodzenia azjatyckiego z innych krajów azjatyckich	1,4%
Ciemnoskórzy lub Brytyjczycy pochodzący z Afryki	3,4%
Ciemnoskórzy lub Brytyjczycy pochodzący z basenu Morza Karaibskiego	2,0%
Ciemnoskórzy lub Brytyjczycy pochodzący z innych krajów	0,6%
Chińczycy	0,6%
Rasy mieszane – biali i Azjaci	0,3%
Rasy mieszane – biali i ciemnoskórzy Afrykanie	0,4%
Rasy mieszane – biali i ciemnoskórzy znad Morza Karaibskiego	0,6%
Rasy mieszane – biali i inni Ciemnoskórzy	0,5%
Biali – Brytyjczycy	72,2%
Biali – Irlandczycy	0,7%
Biali – innego pochodzenia	6,1%
Pozostali	2,3%
Brak odpowiedzi	3,4%
Razem	100,0%

Źródło: dane z oficjalnego Raportu *Further Education (FE) Book of Facts (2005/2006)* przygotowanego dla Ministerstwa ds. Dzieci, Szkół i Rodzin, www.dfes.gov.uk.

⁷ Pewną odmianą kursów dostępu jest prowadzony na zasadzie współpracy z instytucjami szkolnictwa wyższego, a opisany nieco dalej w niniejszym opracowaniu, program 2 + 2.

Wiele kursów dostępu zostało przygotowanych w odpowiedzi na inicjatywę rządu z 1978 roku, postulującą zorganizowanie kursów dla dorosłych z mniejszości etnicznych i rasy czarnej, w szczególności ze śródmieści. Później za nadrzędny cel uznano danie drugiej szansy osobom z grup edukacyjnie dyskryminowanych lub niedoreprezentowanych, włączając w to bezrobotnych (szczególnie tych, którzy przez długi okres pozostają bez pracy), kobiety, które pragną powrócić do nauki po przerwie poświęconej wychowaniu dzieci, lub chcących podjąć studia w zakresie dyscypliny, w której stanowią mniejszość.

W tabeli 1 przedstawiono dane ukazujące uczestnictwo przedstawicieli poszczególnych grup etnicznych w kształceniu w sektorze edukacji dalszej. Dominują osoby rasy białej, natomiast udział większości wyodrębnionych grup etnicznych wynosi poniżej 1%. Zatem pomimo inicjatyw podjętych 30 lat temu nadal istnieje dysproporcja wśród uczestników edukacji dorosłych, co wskazuje na konieczność dalszego wychodzenia naprzeciw oczekiwaniom określonych grup, a także zachęcania ich do uczestnictwa w edukacji i rozbudzania aspiracji edukacyjnych.

Szkolenia dla bezrobotnych finansowane ze środków rządowych (*Government-supported Training*)

W drugiej połowie lat 90. XX wieku rząd podjął starania w celu przygotowania specjalnych programów, głównie dla młodych ludzi, aby pomóc im odnaleźć się na rynku pracy. Inicjatywy kształcenia bezrobotnych są finansowane ze środków publicznych. Za ich organizację odpowiadają Rady Szkoleń i Przedsiębiorczości (*Training and Enterprise Councils – TECs*) wraz z instytucjami edukacji dalszej jako głównymi „wykonawcami”. Najistotniejsze propozycje obejmują: Szkolenia dla Młodzieży (*Youth Training*), Nowe Porozumienie (*New Deal*), Szkolenie do Pracy (*Training for Work*) oraz Nowoczesne Terminowanie (*Modern Apprenticeships*).

Szkolenia dla Młodzieży (*Youth Training – YT*)

Zostały przygotowane z myślą o młodzieży, która nie kształci się w pełnym wymiarze godzin. Celem programu jest dostarczenie szerokiej oferty edukacji zawodowej i szkoleń, w szczególności dla 16-17-latków, chociaż w uzasadnionych przypadkach bierze się pod uwagę także starsze osoby. Uczeń wybiera program szkoleniowy w określonym obszarze tematycznym, który obejmuje mieszankę doświadczeń zawodowych oraz szkolenie poza miejscem pracy. Uczeń otrzymuje ograniczony zasiłek od rządu, natomiast pracodawca może dodatkowo wypłacać mu określoną kwotę. Szkolenie prowadzi do uzyskania Narodowych Kwalifikacji Zawodowych (NVQ) w wybranym obszarze tematycznym. Pracodawcy nie są zobowiązani zatrudnić ucznia po ukończonym przez niego kursie.

Nowe Porozumienie (*New Deal*)

Działania w obrębie tego programu zostały rozpoczęte w kwietniu 1998 r. Program został stworzony w dwóch wersjach: dla osób w wieku 18-24 lata, które pozostawały bez pracy przez przynajmniej sześć miesięcy i mający prawo do zasiłku oraz dla dorosłych powyżej 25. roku życia, którzy pobierają zasiłek od dwóch lat. Oba programy funkcjonują na tych samych zasadach: udzielania indywidualnej pomocy i porady w celu znalezienia pracy; szansy pokazania pracodawcy swoich umiejętności; możliwości wzięcia udziału w profesjonalnie przygotowanych szkoleniach, w celu osiągnięcia umiejętności, których poszukują pracodawcy⁸. *New Deal* opiera się na zasadzie lokalnego partnerstwa pomiędzy pracodawcami, organizacjami wolontarystycznymi, instytucjami edukacyjnymi i szkoleniowymi, biurami karier. Program ten skupia się na potrzebach jednostek, dając im szansę przygotowania się do powrotu do pracy i znalezienia zatrudnienia. Uczestnicy mają ciągły kontakt i wsparcie ze strony osobistego doradcy. W ciągu czterech lat na ten program przeznaczono ponad 3,5 miliarda funtów.

Program *New Deal* dla osób w wieku 18-24 lata

W pierwszym jego etapie przez około cztery miesiące udzielana jest indywidualna pomoc, określana jako „brama wjazdowa”. W tym okresie uczestnik spotyka się z osobistym doradcą, z którym przedyskutowują potrzeby bezrobotnego, jego ambicje i możliwości oraz wypracowują indywidualny plan działania. Następnie działania koncentrują się na skontaktowaniu uczestnika programu z niezależnymi agencjami w celu udzielenia pomocy w zakresie: nabycia pewności siebie, podjęcia krótkoterminowych kursów, udzielenia porady dotyczącej dalszej kariery, dodatkowych szkoleń. Kolejnym krokiem jest wspólne znalezienie sposobu wyjścia z bezrobocia. Najpierw szuka się szansy zdobycia odpowiedniej, niedotowanej pracy. Jeśli ta opcja jest trudna do realizacji w krótkim czasie wówczas proponuje się cztery inne możliwości:

– podjęcie pracy dotowanej – pracodawcy przyjmujący uczestnika programu *New Deal* otrzymują od rządu wsparcie w postaci 60 funtów tygodniowo przez sześć miesięcy. Umożliwia to jednostce zaprezentowanie swoich zdolności w miejscu pracy. Ponadto pracodawca otrzymuje 750 funtów na pokrycie kosztów zorganizowania raz w tygodniu szkolenia. Odmianą tej opcji jest założenie własnej firmy przez uczestnika programu. Wówczas przechodzi on specjalne szkolenie oraz uzyskuje pomoc finansową w postaci nadal wypłacanego zasiłku oraz grant w wysokości 400 funtów w ratach tygodniowych przez sześć miesięcy;

---

⁸ Employment Service (An Executive Agency of the Department for Education and Employment – DfEE), *What is New Deal*, 1998, s. 1.

– praca w sektorze wolontarystycznym – według tej opcji uczestnik programu może rozpocząć pracę dla organizacji wolontarystycznej. W tym sektorze ma do wyboru dużą różnorodność prac. Jednocześnie będzie otrzymywał wypłatę od pracodawcy lub równowartość swojego zasiłku plus grant w wysokości 400 funtów w ratach tygodniowych przez okres sześciu miesięcy. Organizacja jest zobowiązana prowadzić raz w tygodniu szkolenie młodego pracownika w celu zdobycia przez niego kwalifikacji zawodowych;

– praca na rzecz ochrony i doskonalenia środowiska lokalnego – uczestnik programu *New Deal* może się zdecydować na podjęcie pracy na okres sześciu miesięcy w organizacji lub uczestnicząc w specjalnym projekcie na rzecz ochrony i udoskonalenia środowiska lokalnego. Warunki zatrudnienia, wynagrodzenia i szkolenia są takie same jak w przypadku pracy dla organizacji wolontarystycznych;

– podjęcie nauki i szkolenia w pełnym wymiarze godzin – czwartą opcją programu *New Deal* jest podjęcie przez bezrobotnego kształcenia, w celu uzyskania kwalifikacji zawodowych NVQ. W czasie szkolenia „młody” dorosły nadal będzie otrzymywał równowartość przyznanego mu zasiłku. Ponadto instytucja organizująca kształcenie pokrywa wszelkie wydatki związane z zakupem materiałów i książek do nauki. Podczas trwania programu, a także po jego zakończeniu uczestnik cały czas pozostaje pod opieką osobistego doradcy⁹.

Program New Deal dla osób powyżej 25. roku życia

Został przygotowany z myślą o osobach długo pozostających bezrobotnymi, aby dać im szansę ponownego przyjrzenia się swojej sytuacji – własnym możliwościom, umiejętnościom i doświadczeniu oraz udzielenia im porady, jak na nich zbudować dalszą karierę. W początkowym etapie oferuje się poradę połączoną z uczestnictwem w kursach organizowanych przez Centra Zatrudnienia oraz Rady Szkoleń i Przedsiębiorczości. Kursy obejmują warsztaty dające praktyczne porady oraz pomoc w odnalezieniu się na rynku lokalnym. Dorosłemu zostaje również przydzielony osobisty doradca, który przeprowadza z bezrobotnym serię wywiadów w celu lepszego poznania jego możliwości i celów. Przede wszystkim doradca będzie się starał pomóc uczestnikowi programu w znalezieniu pracy. Jeśli ten etap nie zakończy się sukcesem, wspólnie zostaje przygotowany indywidualny w stosunku do potrzeb uczestnika plan działania. Może on obejmować udział w krótkoterminowych kursach budujących poczucie własnej wartości lub też programach szkoleniowych w zakresie podstawowych umiejętności, niezbędnych do pracy w biurze, na poczcie itp. Inną opcją jest podjęcie pracy dotowanej przez rząd, na podobnych warunkach co dla „młodych” dorosłych. Istnieje również możliwość

⁹ Employment Service, *What is New Deal*, 1998, s. 4-9.

podjęcia nauki w pełnym wymiarze godzin na okres jednego roku, z zachowaniem prawa do zasiłku. Wybrany kurs musi mieć charakter zawodowy. Ponadto bezrobotny musi wykazać, że będzie on stanowić istotną pomoc w dalszym procesie poszukiwania pracy. Po zakończeniu uzgodnionego okresu pracy lub nauki uczestnik programu *New Deal* nadal ma prawo do współpracy ze swoim osobistym doradcą¹⁰.

Szkolenie do Pracy (*Training for Work*)

Jest jedną z propozycji rządowych, powołanych w celu udzielenia pomocy w ponownym zdobyciu pracy, po długim okresie bezrobocia. Program ten pozostawia dużą swobodę Radom Szkoleń i Przedsiębiorczości (TECs) co do formy kształcenia, w związku z czym istnieje duża ich różnorodność, stanowiąca mieszankę szkolenia, poradnictwa, uczenia się przez doświadczenie w miejscu pracy oraz dokumentowania własnych kwalifikacji. Udzielana pomoc powinna przystawać do indywidualnych potrzeb. Grupą docelową programu są osoby będące bezrobotnymi ponad sześć miesięcy, w szczególności dorośli z grup dyskryminowanych na rynku pracy, np. niepełnosprawni, osoby o niskich umiejętnościach alfabetyzacyjnych, samotni rodzice, powracający do pracy po przerwie¹¹. *Training for Work* jest skierowany do ludzi w wieku od 18 do 63 lat. Uczestnicy otrzymują tygodniowe zasiłki, które są trochę wyższe od wcześniej otrzymywanych¹².

Nowoczesne Terminowanie (*Modern Apprenticeships*)

Program ten został przygotowany dla młodzieży opuszczającej szkołę w wieku 16 lat, a jego celem jest umożliwienie jej zdobycia kwalifikacji zawodowych NVQ 3 pod koniec terminowania. Szkolenie ma charakter praktycznego przygotowania do podjęcia pracy. Jest otwarte na potrzeby młodych kobiet i mężczyzn w wieku 16-19 lat. Obejmuje swoim zasięgiem wszystkie główne sektory przemysłowe. Program ten jest bardziej elastyczny aniżeli tradycyjne terminowanie i został stworzony, aby wypełnić lukę w szkoleniach na poziomie technik/kierownik. Szkolenie zostało zorganizowane w obrębie stworzonej w przemyśle struktury opierającej się na zawartych porozumieniach pomiędzy uczniem a jego pracodawcą. W Walii program ten jest również otwarty dla „starszych” dorosłych, którzy będą w stanie ukończyć szkolenie przed ukończeniem 25. roku życia.

*

Spośród powyżej omówionych inicjatyw interesującą propozycją wydają się być programy dla bezrobotnych wspierane przez rząd. Otaczają one opieką głównie „młodych” dorosłych, dając im szansę zainwestowania w swoją przyszłość poprzez podjęcie pracy

¹⁰ DfEE, *A New Start*, 1998, s. 4-13.

¹¹ DfEE, *Education and Training in Britain*, 2003, s. 11.

¹² G. Holt, S. Boyd, B. Dickenson, H. Hayes, J. Le Metais, *dz. cyt.*, s. 7-7.

Tabela 2

Uczestnictwo dorosłych w kształceniu w sektorze edukacji dalszej ze względu na wiek, płeć i tryb kształcenia w latach 1996/1997 do 2005/2006 (w tys.)*

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
Według wieku										
Poniżej 19 lat	676	672	646	634	625	647	687	699	744	744
19-59 lat	2 585	2 600	2 501	2 409	2 503	2 873	3 091	3 040	2 604	2 604
60 lat i więcej	113	122	129	166	234	314	402	393	268	268
Wiek nieznany	72	52	40	37	40	34	28	24	13	13
Według trybu kształcenia										
Full-time przez cały rok	717	690	670	667	638	636	691	702	751	751
Pozostate full-time	233	247	233	205	213	246	237	235	164	164
Part-time	2 497	2 510	2 413	2 374	2 552	2 986	3 280	3 218	2 714	2 714
Według płci										
Kobiety	1 952	1 935	1 899	1 887	2 007	2 288	2 514	2 487	2 138	2 138
Mężczyźni	1 495	1 512	1 416	1 359	1 396	1 580	1 694	1 668	1 491	1 491
Total	3 446	3 447	3 315	3 246	3 402	3 868	4 208	4 155	3 629	3 629

* Dane do roku 2001/02 pochodzą z dnia 1 listopada danego roku, podczas gdy w latach następnych uwzględniono dane z dnia 1 października (co oznaczono przerywaną linią).

Zródło: Raport Further Education (FE) Book of Facts (2005/06) przygotowany dla Ministerstwa ds. Dzieci, Szkół i Rodzin, www.dfes.gov.uk.

połączonej z kształceniem, które najczęściej odbywa się w kolegiach edukacji dalszej i prowadzi do zdobycia kwalifikacji zawodowych. Charakterystyczną cechą tych programów jest wymagane zaangażowanie młodych w tworzenie dalszej kariery zawodowej. Środki są zatem przyznawane w odpowiedzi na podjęte wysiłki, nie wzmacniają tym samym postawy bierności, ale – poprzez podejmowaną aktywność – dają szansę na rozwój uczestników tych programów.

Jednak dane zawarte w tabeli 2 wskazują na konieczność zachęcania do uczestnictwa w edukacji nie tylko młodych dorosłych, ale również seniorów¹³, których udział w edukacji w stosunku do ich udziału w populacji jest niezadowolający. Na uwagę natomiast zasługuje stale wzrastające uczestnictwo kobiet, które jeszcze pod koniec lat 90. ubiegłego wieku stanowiły w Wielkiej Brytanii jedną z grup wymienianych jako marginalizowaną. Ponadto stworzony specjalnie z myślą o dorosłych tryb studiowania w niepełnym wymiarze godzin (*part-time*) cieszy się stale rosnącą popularnością, co wskazuje na konieczność poszukiwań rozwiązań bardziej adekwatnych do potrzeb studiujących dorosłych aniżeli wyłącznie tryb stacjonarny czy zaoczny¹⁴.

Szkolnictwo wyższe

Obecnie pojęcie i rola kształcenia akademickiego ewoluują. Jak podkreśla Chris Duke, od początku 1992 roku można zaobserwować gwałtowne zmiany zachodzące w szkolnictwie wyższym.

Przesuwamy się w kierunku zaadaptowania nowego paradygmatu do edukacji akademickiej. Można go określić mianem kształcenia ustawicznego. Ten nowy paradygmat szkolnictwa wyższego jako formy edukacji ustawicznej nie charakteryzuje już studenta jako osoby kształcącej się w pełnym wymiarze godzin, młodej, z nielicznymi dodatkowymi obowiązkami, ale jako człowieka dojrzałego, łączącego naukę w pełnym lub niepełnym wymiarze godzin z pracą zawodową i innymi obowiązkami dorosłego w domu i społeczeństwie¹⁵.

Obecnie w Wielkiej Brytanii toczy się burzliwa dyskusja na temat funkcji uniwersytetu. Można wyodrębnić tu dwa stanowiska:

1) obstawanie przy tradycyjnej funkcji uczelni, a co za tym idzie – ochrona treści akademickich, jakości i standardów kształcenia; ujmowanie wiedzy jako wartości samej w sobie. Z tego punktu widzenia elitarność kształcenia akademickiego przedstawia się jako walor, tym samym opowiadając się za jej utrzymaniem (co trzecia osoba w grupie

¹³ Więcej w: A. Matlakiewicz, *W jaki sposób uniwersytety mogą wspierać uczenie się osób starszych? Funkcjonowanie Instytutu Studiów dla Seniorów w Szkocji*, „Edukacja Dorosłych” 2007, nr 3.

¹⁴ Więcej: A. Matlakiewicz, *Edukacja dorosłych w Wielkiej Brytanii*, Warszawa 2003.

¹⁵ C. Duke, *The Learning University. Towards a New Paradigm?*, Buckingham 1992, s. 28.

wiekowej 18-21 lat jest studentem, z tym że stosunek ten jest dużo niższy wśród młodzieży pochodzenia robotniczego¹⁶);

2) podkreślanie konieczności większego otwarcia się uniwersytetu na potrzeby środowiska, ażeby był bliższy zagadnieniom ekonomicznym, tworzył nowe związki pomiędzy kształceniem akademickim a zawodowym, czyniąc je bardziej adekwatnym, odnoszącym się do pracy zawodowej. Ta grupa opowiada się za większą elastycznością szkolnictwa wyższego i jego demokratyzacją.

Chociaż lobby wspierające pierwszy punkt widzenia jest silne, to można zaobserwować wiele zmian dokonujących się na korzyść drugiego stanowiska:

– powoływanie pozauczelnianych instytutów edukacji dorosłych – niektóre uniwersytety brytyjskie zaczęły od niedawna powoływać do działania pozauczelniane instytuty edukacji dla dorosłych (w nawiązaniu do *extra-mural departments*), które, ściśle współpracując z daną uczelnią, realizują projekty mające na celu – poprzez edukację – udzielenie pomocy dorosłym w ich problemach życiowych i zawodowych. Instytuty skupiają swoją uwagę głównie na osobach z grup dyskryminowanych: uchodźcach, imigrantach, a także bezrobotnych, uzależnionych od alkoholu i narkotyków, niepełnosprawnych oraz wszystkich tych, którzy mają istotne kłopoty z odnalezieniem się na rynku pracy. Programy oferowane dla dorosłych z tych grup zawierają informację o szkoleniach, edukacji i możliwościach zatrudnienia; indywidualne doradztwo; kursy w zakresie korzystania z informacji o pracy oraz umiejętności jej poszukiwania; programy poszerzające zainteresowania i kwalifikacje bezrobotnych; kursy i grupy wsparcia dla bezrobotnych w celu udzielenia im pomocy w zakresie umiejętności radzenia sobie ze zmieniającymi się okolicznościami i problemami personalnymi, które towarzyszą bezrobociu, takimi jak: kłopoty finansowe i osobiste, poczucie niskiej wartości i brak pewności siebie.

Pracownicy instytutów zatrudnieni są przez uniwersytet, tym samym mają status i pensje nauczycieli akademickich.

– powoływanie instytutów edukacji dorosłych na uczelniach – w latach 90. XX wieku większość wydziałów edukacji istniejących na uczelniach wyższych zostało decyzjami wewnętrznymi podzielonych na instytuty edukacji, w których kształcą się nauczyciele lub osoby zainteresowane pracą w oświacie oraz instytuty edukacji dorosłych, gdzie organizowane jest kształcenie dla ludzi dorosłych, często w niepełnym wymiarze godzin, wieczorami, niekoniecznie na poziomie wyższym, dając im szansę na uzupełnienie wykształcenia, umożliwiając w ten sposób dalszą naukę. Instytuty te współpracują z organizacjami działającymi na terenie miasta, aby również odpowiadać na bieżące potrzeby społeczności lokalnej.

¹⁶ SOCRATES *Making it Work: European Universities and Lifelong Learning*, Leeds 1998, s. 4.

Programy specjalne dla dorosłych w instytucjach szkolnictwa wyższego

Coraz więcej coraz starszych studentów podejmuje kształcenie w szkolnictwie wyższym, również osoby z grup do tej pory niedoreprezentowanych (osoby pochodzenia nieinteligenckiego, niepełnosprawni, mniejszości narodowe, kobiety). Podział na studia dla młodzieży i studia dla dorosłych przestaje być adekwatnym rozróżnieniem. Pomimo to nadal przygotowywane są programy kształcenia, wyłącznie z myślą o potrzebach dorosłych. W związku z autonomią instytucji szkolnictwa wyższego istnieje duża różnorodność propozycji, szczególnie że niektóre z nich odbywają się na zasadzie czasowych projektów. Poniżej zostały ogólnie scharakteryzowane najbardziej typowe rozwiązania.

Programy specjalne

W ramach rozszerzania dostępu do edukacji akademickiej oraz współpracy ze środowiskiem lokalnym uniwersytety proponują wiele ciekawych inicjatyw oświatowych. Odpowiadając na istniejące w regionie potrzeby uczelnie organizują – samodzielnie lub we współpracy z kolegiami edukacji dalszej i działającymi na danym terenie organizacjami (*Training Enterprise Councils, Workers' Educational Association, Trade Unions*) – kursy, zarówno dające możliwość akredytacji i podjęcia dalszego kształcenia na uniwersytecie, jak i związane z zainteresowaniami, uczeniem się dla przyjemności. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom środowiska zajęcia często odbywają się poza kampusem, dając do nich łatwiejszy dostęp mieszkańcom. Uczelnie organizują też bezpłatne, krótkie kursy wakacyjne, często w formie dyskusji, gier i zabaw. Ich celem jest zachęcenie dorosłych do podejmowania wysiłku intelektualnego, przełamanie oporów wśród osób o złych doświadczeniach edukacyjnych oraz przyłączenie się do innych kształcących. Niekiedy oferty są skierowane do określonych grup docelowych, niedoreprezentowanych w edukacji na poziomie akademickim. Uczelnie przygotowują wówczas problematykę, która jest tym osobom bliska, może zainteresować np. mniejszości etniczne (*Certificate in Islamic Studies*).

2 + 2 degree programme (studia dyplomowe 2 + 2)

Program ten jest wynikiem toczącej się na początku lat 90. ubiegłego stulecia dyskusji na temat zniesienia barier pomiędzy szkolnictwem wyższym a edukacją dalszą. W jej wyniku pojawiło się kilka ciekawych inicjatyw. Niektóre uczelnie (szczególnie „nowe” uniwersytety, czyli wcześniejsze politechniki) bardziej się otworzyły, przygotowując specjalne oferty dla dorosłych, które były realizowane w kolegiach edukacji dalszej. Jedną z ciekawszych w tym, względnie propozycji – na której wzorują się inne tego typu inicjatywy – jest program 2 + 2, który powstał na zasadach partnerstwa pomię-

dzy uniwersytetem Warwick w Coventry a lokalnymi kolegiami edukacji dalszej. Jego nadrzędnym celem było stworzenie specjalnej oferty dla nietradycyjnych studentów. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że większość z nich to osoby pochodzenia robotniczego, zanotowano również duży odsetek kobiet chcących powrócić do nauki po dłuższej przerwie. Z kolei nieliczną grupę stanowili dorośli z mniejszości etnicznych¹⁷.

Zajęcia przez dwa pierwsze lata studiów odbywają się w kolegiach edukacji dalszej, a dopiero dwa kolejne lata na uczelni. Przyczyny takiego rozwiązania leżą w chęci wyjścia naprzeciw potrzebom dorosłych, aby mogli się kształcić w środowisku lokalnym, mniejszym i bliżej swojego domu, co ułatwi im szybką aklimatyzację. Niemniej już od pierwszego dnia uczący się dorośli mają status studenta. Ponadto nie są oni odizolowani od uniwersytetu w ciągu pierwszych dwóch lat studiów. Szczególnie na drugim roku wykładowcy z uczelni regularnie odwiedzają kolegia, ponadto studenci mogą korzystać np. z biblioteki uniwersyteckiej czy innych udogodnień.

Program pierwszych dwóch lat kształcenia przygotowują wyznaczeni nauczyciele kolegów edukacji dalszej, z kolei wykładowcy służą pomocą oraz nadzorują zachowanie odpowiedniego poziomu kształcenia. Kolegia najczęściej oferują problematykę, która jest związana lub bliska specjalizacji danej instytucji. Integralnym elementem programu jest kształcenie biorących w nim udział nauczycieli i wykładowców. Ma się to odbywać na zasadzie wspólnych spotkań i wzajemnego uczenia się od siebie.

W przypadku Uniwersytetu Warwick współpraca jest prowadzona z siedmioma lokalnymi kolegiami edukacji dalszej. Studenci rozpoczynający kształcenie bez formalnych kwalifikacji mogą studiować nauki społeczne, technologię, studia europejskie, ochronę środowiska, fizykę teoretyczną, uzyskując stopień naukowy (BA/BSc) w czasie tylko o rok dłuższym niż studenci dzienni.

Podsumowanie

Działania omówione w niniejszym artykule są przejawem zmian zachodzących w instytucjach edukacji dalszej i szkolnictwa akademickiego na rzecz demokratyzmu i otwartości na potrzeby wszystkich dorosłych. Współcześnie działające placówki kształcenia dorosłych muszą być elastyczne w swoich formach organizacyjnych i metodach działania, nastawione na współpracę z różnymi grupami dorosłych. W kontekście komercjalizacji szkolnictwa, większego nacisku na edukację zawodową kosztem edukacji ogólnokształcącej na uwagę zasługuje to, że w brytyjskim szkolnictwie wyż-

¹⁷ B. Merrill, R. Moseley, *Access and Partnership: the 2 + 2 Degree Programme at the University of Warwick, Coventry 1995*, s. 36.

szym jedyną grupą, która nie płaci za kształcenie, są osoby z grup defaworyzowanych oraz niedoreprezentowane w tym sektorze szkolnictwa. Aby uzyskać środki na ten cel wprowadzono odpłatność za studia stacjonarne. Za ważne można uznać nie tylko dostrzeżenie potrzeb tych grup, ale przede wszystkim konsekwentne podejmowanie decyzji i wprowadzanie rozwiązań, które dają szansę na wieloaspektowy rozwój dorosłych z grup marginalizowanych.

HIGHER AND FURTHER EDUCATION IN BRITAIN AND THE NEED TO EXTEND ACCESS TO EDUCATION

S u m m a r y

The aim of this paper is to present the measures undertaken taken with regard to groups of people marginalised by two major adult educational sectors in Great Britain, namely higher and further education. The author describes the initiatives whose purpose it is increase the openness of educational institutions to the needs of adult learners. On the one hand, universities depart from their traditional and "elite" character, offer more flexible forms of education and respond to the needs of 'less traditional' students such as people above 25 years of age, women, or adults from underprivileged groups such as national and ethnic minorities or working class. On the other hand, further education institutions established with the intention of targeting 'young' adults have extended their offer to other age groups.

Contemporary British educational institutions are increasingly more flexible in terms of their organization and methods of activity and are focused on work with people from various age groups. Not only the needs of these groups are observed but above all a consistent decision making process has been introduced, including financial issues, which offers the marginalized groups access to multifaceted forms of development.